

Adviezen van de Meedenktank

RES Twente – januari 2023

Inhoudsopgave

Communicatie & Participatie	4
1. <i>Communiceer naar inwoners over de energietransitie/RES in klare taal</i>	4
1.1. Start een campagne over de energietransitie in Twente	4
1.2. Leg uit wat al vaststaat en waar we naartoe gaan.....	4
1.3. Communiceer in klare taal en pas het aan op doelgroepen	4
1.4. Schets het toekomstbeeld voor 2050	5
1.5. Spreek heldere rollen en bevoegdheden af – en communiceer hierover	5
2. <i>Communiceer naar inwoners over warmte (op wijkniveau, met voorbeelden)</i>	6
2.1 Communiceer verwachtingen aan inwoners over het warmtenet en de warmtebronnen.....	6
2.2 Communiceer op wijkniveau over plannen over warmtenetten.....	6
2.3 Verbeter het imago van warmtenetten met communicatie over voorbeelden	6
2.4 Ga huis-aan-huis in gesprek met inwoners over aardgasvrij maken van woningen	6
3. <i>Communiceer naar inwoners over wind en zon (met behulp van tools)</i>	7
3.1 Benut de bestaande tools om de inpassing van wind/zon te visualiseren	7
3.2 Communiceer over ‘acceptatie’ of over ‘draagvlak’	7
4. <i>Help inwoners om duurzame keuzes te maken</i>	8
4.1 Geef inwoners de informatie om duurzame keuzes te kunnen maken	8
4.2 Zet in op energiebesparing: help inwoners om gebruik te maken van energiefondsen.....	8
5. <i>Organiseer participatie over de energietransitie/RES (representatief, in dialoog met bestuurders)</i>	9
5.1 Zet een representatief burgerberaad op om alle geluiden te horen	9
5.2 Voer een enquête uit onder inwoners.....	9
5.3 Zorg dat inwoners en bestuurders/volksvertegenwoordigers met elkaar in gesprek gaan	9
5.4 Breng de meedenktank in directe dialoog met bestuurders/raadsleden	10
5.5 Organiseer maandelijks een Energiecafé (RES Café).....	10
6. <i>Organiseer participatie over zoekgebieden en projecten (vanaf de start, met invloed)</i>	11
6.1 Start met participatie bij inwoners, in plaats van bij projectontwikkelaars	11
6.2 Zorg dat inwoners niet alleen mogen ‘meedenken’, maar ook invloed hebben	11
6.3 Trek lessen uit gebiedsprocessen die goed zijn verlopen, zoals in Broekheurne	11
7. <i>Stimuleer energievoöperaties en Lokale Energie Initiatieven (LEI's)</i>	13
7.1 Stel je open voor samenwerking met energievoöperaties	13
7.2 Laat goede initiatieven niet (langer) stranden	13
7.3 Durf lokale initiatieven op wijkniveau bij inwoners te laten (en neem het niet over)	14
7.4 Schaal het project ‘energieke burenen’ snel op	14
7.5 Zorg voor financiële ondersteuning van actieve inwoners.....	14
8. <i>Ga voor zoveel mogelijk lokaal eigendom</i>	15

8.1	Kies voor zoveel mogelijk lokaal eigendom van duurzame opwek (zowel voor elektriciteit als warmte).....	15
8.2	Ga voor 100 % lokaal eigendom bij warmteprojecten.....	15
8.3	Maak in een vroeg stadium afspraken over 'lokaal eigendom' bij wind- en zonprojecten.....	15
8.4	Spreek af dat de opbrengsten uit wind/zon ten goede komen van omwonenden	16

Energiesysteem/ grootschalige opwek 17

9.	<i>Houd bij de keuzes voor wind rekening met deze voorkeuren en factoren</i>	17
9.1	Houd bij de plaatsing van windmolens rekening met deze voorkeuren en factoren	17
9.2	Pas windmolens zo goed mogelijk in het Twentse landschap in	18
9.3	Wind: zorg dat we snel van de '0' af komen	36
9.4	Plaats windmolens zoveel mogelijk bij bestaande infrastructuur (A35/N35) en op bedrijventerreinen	18
9.5	Durf het voorkeursrecht te vestigen op zoekgebieden	17
10.	<i>Stimuleer de opwek van zon met regelgeving</i>	19
10.1	Stem gemeentelijk beleid af voor zon op grond (particulieren)	19
10.2	Verplicht zonnepanelen op nieuwbouwwoningen, bedrijfsdaken en stimuleer zonnepanelen boven parkeerterreinen	19
11.	<i>Werk aan een oplossing voor netcongestie en stimuleer de innovaties voor opslag van energie</i> 20	
11.1	Maak samen met de netbeheerder plannen om de capaciteit van het net te vergroten (en invoeding wind/zon mogelijk te maken) en werk hier als gemeenten actief aan mee door het versnellen van procedures.	20
11.2	Creëer kleinschalige gemeentelijke (wijkniveau) en regionale grootschalige energieopslag.....	20
11.3	Stimuleer nieuwe ideeën en innovaties voor batterijen en opslag zonder het wiel opnieuw uit te vinden.....	20
12.	<i>Breng vraag en aanbod van energie (warmte) dicht bij elkaar</i>	22
12.1	Stimuleer koppelkansen: breng warmteopwek en -vraag bij elkaar	22
12.2	Stimuleer woningen op boerenerven, die verwarmd kunnen worden met biogas	22
12.3	Wees kritisch op nieuwe afnemers (bedrijven die warmte nodig hebben)	22
13.	<i>Maak het regionale warmtenet toekomstbestendig en eerlijk (en maak snelheid)</i>	23
13.1	Maak voor de warmtetransitie plannen voor de korte én lange termijn	23
13.2	Voorkom monopolie-posities op het warmtenet.....	23
13.3	Verwerk ook maatschappelijke kosten in de prijs van warmte en fossiele brandstoffen.....	23
13.4	Leg als gemeenten zelf warmtenet-infrastructuur aan	24
14.	<i>Stimuleer de ontwikkeling van kleinschalige warmte-opwek/netten in Twente</i>	25
14.1	Stimuleer experimenten in de warmte-techniek	25
14.2	Onderzoek de mogelijkheden voor kleine (aard)warmte-netten	25
14.3	Start een pilot voor heatpipes in Twente.....	25
14.4	Onderzoek warmteterugwinning uit riool- en aquathermie	26
14.5	Start een lobby voor experimenteer-gebieden	26
14.6	Zet ook in op low-tech innovaties.....	26
15.	<i>Stimuleer de opschaling van biogas in Twente</i>	27
15.1	Ga nu aan de slag met biogas	27
15.2	Creëer kansen voor de opschaling van biogas	27

15.3	Benut de huidige gasnetten voor biogas	27
15.4	Verkort de (vergunning)procedures voor nieuwe energieprojecten	27
0.	<i>Buiten kaders: kijk breder dan wind en zon vóór 2030</i>	28
	Verbreed de scope van de RES 2.0 (voor 2030)	28
Innovatie		29
16.	<i>Breng technische kennis op de juiste plek</i>	29
16.1	Zoek de verbinding met de Twentse kennisinstellingen	29
16.2	Vergroot kennis en expertise bij gemeenten over de energietransitie en toekomstige bronnen	29
16.3	Verklein de kennisachterstand in de bouw en installatie-branches	29
16.4	Deel kennis over energiecoaches tussen Twentse gemeenten onderling (en verken een regionale aanpak).....	30
17.	<i>Leer van praktijkvoorbeelden hier en elders</i>	31
17.1	Leer van inspirerende (buitenlandse) voorbeelden en deel deze verhalen	31
17.2	Organiseer een excursie naar goede voorbeelden	31
17.3	Organiseer een excursie naar Saarbeck	30
17.4	Leer van de lessen die nu worden opgedaan in Aadorp.....	31
18.	<i>Maak een integraal en wendbaar plan voor de Twentse Energie Agenda (2030-2050)</i>	33
18.1	Maak in de Twentse Energie Agenda integrale keuzes.....	33
18.2	Prioriteer de toekomstige bronnen en kansen	33
18.3	Onderzoek de kansen van micro-kerncentrales en thorium	33
19.	<i>Verbind de energietransitie aan andere opgaven</i>	35
19.1	Ga gebiedsgericht te werk en verbind meerdere opgaven die daar spelen.....	35
20.	<i>Overige adviezen</i>	35
20.1	Benut Twents snoeihout voor de lokale opwek van biomassa.....	35
20.2	Zorg voor een duurzame standaard bij toekomstige woningbouw en bedrijven	19

Communicatie & Participatie

1. *Communiqueer naar inwoners over de energietransitie/RES in klare taal*

1.1. Start een campagne over de energietransitie in Twente

Participatie en communicatie tot nu toe op gemeentelijke schaal is totaal onvoldoende. Start een regionale campagne in Twente over de plaatsing van wind en zon en warmte, en maak duidelijk welke onvermijdelijke opgave er ligt.

Waarom hebben we het niet over de why? Communiqueer constant de why en urgentie. Durf dingen te benoemen.

Mensen kennen het orgaan 'de RES' over algemeen niet, maar dat is niet zo erg. Dat er een regionale samenwerking plaatsvindt, is wel belangrijk.

1.2. Leg uit wat al vaststaat en waar we naartoe gaan

Wat al vaststaat, moet je uitleggen en niet meer ter discussie stellen. Duidelijk aangeven wat niet kan en wat wel kan. Verwachtingen duidelijk managen. Waar je begint met communiceren: welke besluiten er al genomen zijn.

We moeten met elkaar een integrale agenda opstellen. De RES Twente zou dit moeten organiseren, samen met de RES-partners (provincie, gemeenten, waterschap). Ook de lokale energie-initiatieven moeten hierbij worden betrokken.

In deze integrale agenda moeten ook de gewenste resultaten worden opgenomen. Leg vast wat je gaat doen en waarom. En met wie, en hoe je die betreft. Goede communicatie is een voorwaarde.

1.3. Communiqueer in klare taal en pas het aan op doelgroepen

Toegankelijkheid van informatie is heel belangrijk. Voorstel: communicatieplan maken, wie doet wat. Geen ambtelijke taal gebruiken. Influencers inzetten. Voor (communicatie met) verschillende doelgroepen moet je ook contact hebben met vertegenwoordigers uit die doelgroepen.

Communiqueer vanuit de Twentse trots. Wij zijn aanpakkers, innovatief en lopen voorop.

Communicatie gaat over genomen besluiten en gemaakte afspraken. Participatie gaat over hoe komen we daar en waar ligt het eigenaarschap en de zeggenschap. Het gaat daarbij nadrukkelijk niet alleen om financiële participatie, het gaat om lokaal eigendom. Bij voorkeur 100 %, maar minimaal 50 %.

1.4. Schets het toekomstbeeld voor 2050

Communiqueer niet alleen over 2030, maar ook over 2050. In de RES 2.0 worden keuzes gemaakt voor de relatief korte termijn. De vraag is waar we naartoe willen in Twente met de energievoorziening in 2050. Wat is het perspectief voor de lange termijn? Ontwikkel een gezamenlijk toekomstbeeld voor 2050 van Twente.

1.5. Spreek heldere rollen en bevoegdheden af – en communiceer hierover

Er is binnen de meedenktank soms wat onduidelijkheid over de status van de 'RES'. Het beeld leeft bij sommigen in de samenleving dat de RES bepaalde zaken oplegt. Dit is onjuist: de RES is slechts een samenwerkingsvorm van de Twentse gemeenten, de provincie en het waterschap, zij zijn uiteindelijk zelf bevoegd.

Er is behoefte aan meer transparantie over dit proces. Bijv. over de huidige subregio's binnen de RES en hoe tot keuzes wordt gekomen.

De meedenktank benadrukt het belang van rolvastheid. Spreek duidelijk af wie welke rol pakt in de energietransitie: van provincie/gemeenten/ tot en met LEI's. En breng dit in kaart.

2. *Communiqueer naar inwoners over warmte (op wijkniveau, met voorbeelden)*

2.1 Communiqueer verwachtingen aan inwoners over het warmtenet en de warmtebronnen

Communiqueer helder aan inwoners dat dit warmtenet de aankomende 20 jaar een goede oplossing is, omdat we de warmte anders verliezen en dat we later altijd makkelijk kunnen overstappen naar andere bronnen.

2.2 Communiqueer op wijkniveau over plannen over warmtenetten

Wees duidelijk wat bewoners moeten doen. Zeg je: iedereen moet aan de warmtepomp of gaan we voor collectieve oplossingen?

Communiqueer zo snel mogelijk en duidelijk over de alternatieven die er in elke wijk zijn, zodat inwoners weten wat ze moeten doen. Gemeenten moeten snel hun plannen m.b.t. uitbreiding warmtenetten concreet maken. Zo voorkom je dat individuele bewoners gaan investeren in warmtepompen, terwijl over een aantal jaar wellicht een warmtenet wordt aangelegd.

2.3 Verbeter het imago van warmtenetten met communicatie over voorbeelden

Warmtenetten hebben een slecht imago door de media. Veel bijkomende kosten tijdens de bouw, lange duur of verlies van warmte op vele plekken. En de indruk is dat mensen ook nog eens veel betalen. Echter is dit niet meer dan dat ze nu betalen, maar dit weten veel mensen niet. Dat mag niet volgens de wet. Verbeter het imago van warmtenetten met mooie voorbeelden en andere/ nieuwe verhalen. Help broodje aap-verhalen de wereld uit. Bijvoorbeeld dat stadswarmte veel duurder zou zijn dan aardgas. Dit klopt niet, het is nu 2x zo goedkoop. Misschien dat inwoners zelf of medewerkers van de UT verkeerde ideeën kunnen ontkrachten?

2.4 Ga huis-aan-huis in gesprek met inwoners over aardgasvrij maken van woningen

Bij het aardgasvrij gaan van woningen, ontkom je niet aan een huis-aan-huis-strategie. Ga koffiedrinken, betrek eigenaren en neem de inwoners mee in alle stappen. Maak hier tijd voor.

3. Communiceer naar inwoners over wind en zon (met behulp van tools)

3.1 Benut de bestaande tools om de inpassing van wind/zon te visualiseren

Voor veel mensen is het moeilijk in te schatten wat het effect van een windmolen is op het landschap etc. Hoe komt het eruit te zien en hoeveel geluid maken ze? Maak gebruik van middelen om te visualiseren vanuit diverse invalshoeken.

De RES Twente heeft eerder een tool laten ontwikkelen o.a. door de UT, waarmee je zelf aan de knoppen kunt zitten en kunt kijken hoeveel molens/zon je nodig hebt om voldoende duurzame energie op te wekken. Maak hier beter gebruik van. Bijv. in de meedenktank of in bijeenkomsten met/door bestuurders.

3.2 Communiceer over 'acceptatie' of over 'draagvlak'

Onderstaande twee adviezen zijn tegenstrijdig met elkaar. Een deel van de Meedenktank geeft de voorkeur aan het begrip 'acceptatie', een ander deel van de Meedenktank hecht aan 'draagvlak'.

Het is beter van acceptatie te spreken dan van draagvlak. Unaniem of een zo groot mogelijk draagvlak krijgen voor een windproject is een illusie. De focus moet vooral liggen op het vergroten van de acceptatiegraad.

De voorlichting richting bewoners is daarbij van essentieel belang, evenals het realiseren van een zo hoog mogelijk percentage lokaal eigendom. Dit geldt voor beide begrippen.

Maatschappelijke acceptatie is niet hetzelfde als draagvlak. De meedenktank vindt het belangrijk dat er voldoende draagvlak is in de samenleving. De vraag blijft wanneer er voldoende draagvlak gerealiseerd is, want je krijgt nooit 100 % mee. Voorkomen moet worden dat de illusie wordt gewekt dat projecten alleen gerealiseerd worden met voldoende draagvlak of acceptatie, als de ruimte hiervoor er voor wat betreft het realiseren van de doelstellingen niet is.

4. Help inwoners om duurzame keuzes te maken

4.1 Geef inwoners de informatie om duurzame keuzes te kunnen maken

Veel inwoners willen zelf wel hun huis verduurzamen, maar weten niet hoe, of hebben onvoldoende informatie, wat in hun situatie het beste zou werken, of wanneer investeringen terugverdiend zijn.

4.2 Zet in op energiebesparing: help inwoners om gebruik te maken van energiefondsen

Kijk als gemeente wat je kan doen om onnodig energieverbruik te voorkomen. Zeker in tijden van toenemende energie-armoede. Kijk wat je als gemeente kan doen om energiefondsen beter te benutten/ bereikbaar te maken/ of om inwoners directer te helpen.

Hier ligt een rol voor energiecoöperaties, energiecoaches en het energieloket. Geef gratis verduurzamingsadvies en help inwoners met actieve begeleiding.

De rol van de gemeente is van financier. De gemeente moet voor de materialen betalen.

Er ligt een kans om energiebesparing en energieopwek organisatorisch te bundelen.

Kijk naar het voorbeeld van Tweckelerveld (Enschede).

5. Organiseer participatie over de energietransitie/RES (representatief, in dialoog met bestuurders)

5.1 Zet een representatief burgerberaad op om alle geluiden te horen

Het gaat vaak alleen maar over mensen die geen windmolen willen. Zoek de mensen op die het wel willen. Vraag inwoners om aandachtspunten/zorgen en maak op basis daarvan een plan. In welke vorm kun je achter deze aandachtspunten/zorgen komen? Bv met een representatief burgerberaad met inhoudelijke inbreng en expertise.

5.2 Voer een enquête uit onder inwoners

Om een evenwichtig beeld te krijgen van de mening van inwoners over de energietransitie en de voorgestelde invulling met wind en zon, zou een enquête moeten worden uitgezet onder Twentse inwoners. Bij voorkeur zonder vooraf al te knellende kaders te benoemen, zodat inwoners vrij hun mening kunnen delen. Zorg dat stakeholders (meedenktankleden) betrokken worden bij de totstandkoming en dat het onderzoek onafhankelijk wordt uitgevoerd.

Overheid, heb de moed om bij een andere uitkomst van de enquête tot nieuwe inzichten te komen.

5.3 Zorg dat inwoners en bestuurders/volksvertegenwoordigers met elkaar in gesprek gaan

Gemeenteraden moeten dichter op inwoners/energiecoöperaties komen te staan. Zorg dat bestuurders en inwoners niet apart van elkaar praten, maar met elkaar. Misschien raadsleden niet meteen aanwezig laten zijn bij burgerberaad, maar nadien wel ontmoeting tussen raad en burgers organiseren. Tussenoplossing: raadsleden praten niet mee, maar luisteren alleen.

Raadsleden en wethouders als toehoorders en een directe dialoog over waarom adviezen wel/niet overgenomen worden. Zorg dat burgers en bestuurders niet apart van elkaar praten maar met elkaar.

5.4 Breng de meedenktank in directe dialoog met bestuurders/raadsleden

De meedenktank betreurt het dat er geen bestuurders aanwezig zijn tijdens de twee Meedenkdagen, en wenst (eist) in het vervolg juist wel de ontmoeting met RES-bestuurders, zodat een open dialoog gevoerd kan worden. Het huidige gesprek in separate, besloten groepen komt niet transparant over.

En het geeft het gevoel: iedereen mag meedenken, maar vervolgens gebeurt er niets mee.

De dialoog is een voorwaarde voor de betrokkenheid bij het vervolg. Een gesprek met de bestuurders over waarom de TIARA is geschrapt. Meedenktank is not amused over deze gang van zaken: waar is de dialoog? Wat is nu de positie van de meedenktank? Wat gaat er nu wel gebeuren?

5.5 Organiseer maandelijks een Energiecafé (RES Café)

Het idee wordt geopperd om een (maandelijks) Energiecafé (kenniscafé) te starten. Hier kunnen kennis en opinies worden gedeeld. En het kan bijdragen aan de positiviteit, niet iedereen staat er negatief in. Hierdoor kunnen bestuurders zich meer gesteund voelen. Tevens wordt gewerkt aan het verhogen van het kennisniveau van bestuurders/raadsleden/inwoners.

Organiseer maandelijks een RES-Café! Voor de ontmoeting, kennisuitwisseling en dialoog.

6. Organiseer participatie over zoekgebieden en projecten (vanaf de start, met invloed)

6.1 Start met participatie bij inwoners, in plaats van bij projectontwikkelaars

Het grote manco bij veel trajecten is dat pas aan het eind mensen betrokken worden. Dus zorg voor zo vroeg mogelijke en zo eerlijk mogelijke participatie.

Start het open gesprek met inwoners over de energietransitie. Leden van de meedenktank ervaren dat het nu vaak 'andersom' gaat, als wordt begonnen met 'projectontwikkelaars', die al een plan hebben ontwikkeld, waarna inwoners de facto geen invloed meer hebben.

Voorkom dat communicatie eenrichtingsverkeer wordt: het informeren van inwoners. Ga voor een tweerichtingsgesprek, dialoog. En betrek de bevolking van het begin af aan.

6.2 Zorg dat inwoners niet alleen mogen 'meedenken', maar ook invloed hebben

Iedereen mag meedenken, maar vervolgens gebeurt er niets mee.

Gaat niet om de terugkoppeling van wat er met ideeën van bewoners gedaan is, maar het gaat mis bij het idee hebben dat je ergens inspraak over hebt maar dat in feite niet zo is.

Dat komt omdat het niet duidelijk is gemaakt waar inwoners inspraak over hebben. Dat moet je als gemeente duidelijk zeggen: dit is het uitgangspunt (bijvoorbeeld er komen tien windmolens), dit is de ruimte waarin u nog mee kunt denken (bijvoorbeeld waar die komen).

6.3 Trek lessen uit gebiedsprocessen die goed zijn verlopen, zoals in Broekheurne

- Het gebiedsproces in Broekheurne wordt genoemd als lichtend voorbeeld voor het maken van plannen voor hernieuwbare elektriciteit. Kracht van het proces:

- Planvorming van onderop.
  - Onder leiding van onafhankelijke gebiedsregisseur. Opdrachtgevers zijn een buurtkring, Stawel en de gemeente Enschede.

  - Gemeente definieerde energie-opgave voor het gebied (88 TJ)
  - Het gebied buigt zich niet alleen over de energie-opgave, maar kijkt ook naar mogelijkheden om andere maatschappelijke vraagstukken in het gebied op te lossen.
- Gaat zo'n proces snel genoeg? Antwoord: voorbereiding duurt misschien wat langer, maar mogelijk voorkom je een gang naar de Raad van State.

  - Wat dan vervolgens erg frustrerend werkt is dat de gemeente op de rem trapt

7. Stimuleer energiecoöperaties en Lokale Energie Initiatieven (LEI's)

7.1 Stel je open voor samenwerking met energiecoöperaties

Te veel gemeenten zien nog niet de voordelen van energiecoöperaties. Coöperaties hebben lokaal wat te bieden.

Boodschap aan energiecoöperaties: laat jezelf zien en ga in gesprek met gemeenten. Denk niet dat je alles alleen kan doen.

Er zal daarnaast ook op regionaal niveau meer moeten worden samengewerkt tussen de coöperaties onderling. Je hoeft bij wijze van spreken het wiel niet nog een keer uit te vinden.

Boodschap aan gemeente: neem mensen serieus, onderschat burgers niet; huur geen externen in; benut betrokkenheid van mensen die toch al willen. Geef mandaat aan je inwoners. Gemeenten moeten kennis en expertise betalen. Bottom-up i.p.v. top-down: benut kennis en expertise van inwoners en betaal hen daarvoor.

Overheden moeten een constructieve houding innemen om tot concrete resultaten te komen. Denk in mogelijkheden en oplossingen en niet in problemen. Het gaat er enerzijds om om 'laaghangend fruit' te plukken, maar anderzijds om de mogelijkheden te bieden voor professionalisering. Kijk bijvoorbeeld hoe je lokale initiatieven – die er al zijn – (beter) kunt faciliteren.

7.2 Laat goede initiatieven niet (langer) stranden

Er zijn allerlei voorbeelden van goede initiatieven die uiteindelijk niet van de grond zijn gekomen. Zorg dat je daar lessen van leert zodat het een volgende keer wel lukt. Omarm lokale initiatieven van welwillende inwoners.

Het komt bijv. door een gebrek aan ondersteuning van de gemeente. Er zijn wel subsidiemogelijkheden, maar die komen niet altijd op de beste plek terecht. De gemeenten zouden goede initiatieven meer kunnen helpen met het aanvragen op het juiste moment en de juiste manier.

Startende lokale energie-initiatieven hebben behoefte aan een goede begeleiding. Kennis ontbreekt soms.

De gemeente moet initiatieven beter faciliteren. Stel hiervoor een gezamenlijke taskforce per gemeente in en zorg dat kennis wordt gebundeld. Richt je organisatie

erop in om projecten snel tot uitvoering te laten komen. Doe het samen met de inwoners.

Ondersteun initiatieven zoals het overkappen van de autoparkeerplaats Grolsch Veste met zonnepanelen en verdraag ze niet.

7.3 Durf lokale initiatieven op wijkniveau bij inwoners te laten (en neem het niet over)

Gemeente moet niet op wijkniveau communiceren, dat moeten de inwoners zelf doen. Als je dan draagvlak krijgt, neem die mensen dan ook serieus (als gemeente). En durf dan ook dingen uit handen te geven.

7.4 Schaal het project 'energieke burens' snel op

Schaal het project 'energieke burens' snel op; dit is een initiatief vanuit de gemeenten. Van deze mensen hebben we veel nodig om lokale initiatieven van de grond te krijgen. Communiceer dit op grote schaal. Ongeacht het thema heb je buurtvertegenwoordigers nodig (energieke burens).

7.5 Zorg voor financiële ondersteuning van actieve inwoners

Lokaal eigendom betekent niet dat het gratis wordt gedaan. Om zo divers mogelijke participatie te krijgen, is het belangrijk om mensen die minder snel zouden kunnen deelnemen, financieel te ondersteunen. Waardering kan ook op een andere manier. Maak van actieve inwoners geen ambtenaren.

Wees indien nodig flexibel met verschaffing van geld/subsidies en regels/kaders.

Mogelijkheden voor eerlijk speelveld moeten helder zijn.

Verplicht gemeenten om de handreiking lokaal eigendom van de RES Twente toe te passen. Gaat niet alleen om mee-investeren, maar ook om meepraten en meebeslissen. Er is meer aandacht nodig voor burgerinitiatieven.

Kijk of je burgerinitiatieven rond energieprojecten 'positief discrimineren' kan toepassen, om ze een handje te helpen.

8. Ga voor zoveel mogelijk lokaal eigendom

8.1 Kies voor zoveel mogelijk lokaal eigendom van duurzame opwek (zowel voor elektriciteit als warmte)

Het is belangrijk dat de opbrengsten van duurzame opwek ten goede komen van de gemeenschap. Dat betekent tenminste 50 % lokaal eigendom, maar meer zou ook mogen. Als je iets doet, doe het zoveel mogelijk lokaal!

Stel deze voorwaarden bijvoorbeeld bij het aanwijzen van zoekgebieden voor wind, ga daar voor 100 % lokaal.

Zo zorg je dat omwonenden het meest profiteren. Niet alleen de lasten, maar ook de lusten. Organiseer hiervoor een maatschappelijke tender. Zorg dat het meer het 'eigen' plan van de gemeenschap wordt. Zelfvoorzienende gemeenschappen zou het uitgangspunt moeten worden.

8.2 Ga voor 100 % lokaal eigendom bij warmteprojecten

Lokaal eigendom bij warmteprojecten is een uitgelezen kans om draagvlak te verhogen en inwoners bij aardgasvrij de regie te geven. Ga voor 100% lokaal eigendom. Geef warmtenetten in eigen beheer van inwoners.

Twente is eigendom van gemeenten en dus ook geen lokaal eigendom; creëer ook hier een eerlijk speelveld. Mensen zien: in Twente is er één supergrote partij die alles bepaalt en daartussen zit niets. Daarom is het nodig om dit op lokaal niveau te regelen.

Let op dat je woningcorporaties betreft. Bij woningcorporaties is lokaal eigendom complex.

Dan loopt de stem van de bewoners via de woningcorporatie.

8.3 Maak in een vroeg stadium afspraken over 'lokaal eigendom' bij wind- en zonprojecten

Maak vooraf afspraken over lokaal eigendom, begin er niet pas over nadat de vergunning is verleend.

De windprojecten worden vaak in de verkeerde volgorde aangepakt. Je moet eerst zorgen dat er goede afspraken zijn gemaakt over lokaal eigendom alvorens je het windproject verder in procedure brengt. Dit ontbreekt er nogal eens aan.

8.4 Spreek af dat de opbrengsten uit wind/zon ten goede komen van omwonenden

- Een energieproject levert een vergoeding op voor de investeerders. In het geval van de coöperatie beslissen de leden wat er met de opbrengst gebeurt.
- Een deel van de opbrengsten kan ten goede komen aan omwonenden.
Bijvoorbeeld: o Bewoners binnen straal van 500 meter van windturbine krijgen vergoeding A o Bewoners binnen een afstand van 500 tot 1000 meter van een windturbine krijgen vergoeding B. Bewoners binnen een afstand van 1000 tot 1500 meter ontvangen vergoeding C.
- Opbrengst kan ook in een gebiedsfonds worden gestopt, dat op zijn beurt investeert in de aanleg van extra fietspaden, landschapsherstel, behoud van een dorps huis etc.
- In het gebiedsproces moeten er afspraken worden gemaakt over de besteding van de middelen.

Energiesysteem/ grootschalige opwek

9. Houd bij de keuzes voor wind rekening met deze voorkeuren en factoren

9.1 Houd bij de plaatsing van windmolens rekening met deze voorkeuren en factoren

Bij de plaatsing van windmolens raadt de meedenktank aan zoveel mogelijk rekening te houden met:

- De voorkeur gaat uit naar clustering: liever enkele molens zoveel mogelijk dicht bij elkaar, dan overal hier en daar een enkele molen. Dit is ook beter aan te sluiten op het energienet.
- Kies voor minder (hoge) molens, in plaats van meer (lage) molens. Hogere molens vangen meer wind en wekken meer energie op. Je hoeft er dan minder te plaatsen.
- De voorkeur van de meedenktank gaat er naar uit *minder* molens te plaatsen, en dan te accepteren dat deze hoger zijn.
- Voldoende afstand van woonwijken (afstandsnormen).
- Zo goed mogelijk in te passen in het landschap, bijv. in een gesloten landschap nabij bossen zodat de zichtbaarheid beperkt blijft (NB: niet iedereen is het hier mee eens, er zijn ook voorstanders om zoveel mogelijk windmolens te plaatsen in open landschappen, of helemaal geen windmolens in Twente).
- Op plaatsen waar de energie ook lokaal verbruikt kan worden, bijv. bij industrie/bedrijven.
- Aansluiten op de windmolens bij de grens in Duitsland die er toch al zijn, zodat het daar visueel op aansluit (NB: niet iedereen is het hier mee eens).
- Zoveel mogelijk combinaties te maken van windmolens met zonneparken, voor dubbel gebruik van een kabel (drukken kosten) en voor een beter gebruik van het elektriciteitsnet.

- Let op de mogelijke schade aan de ecologie: het effect op roofvogels, stikstof, fijnstof door slijtage etc. en voorkom deze zoveel mogelijk. Bijvoorbeeld door het laten toepassen van de nieuwste technieken om schade te voorkomen.
- Wat zijn de effecten van windmolens op het landelijk gebied, bijv. voor recreatie en ecologie? Neem dat mee in de besluitvorming.

9.2 Pas windmolens zo goed mogelijk in het Twentse landschap in

Ook bij windturbines kunnen landschappelijke inpassingsmaatregelen nodig zijn om de molens aan het zicht van omwonenden te onttrekken.

Windmolens kunnen het coulisselandschap in Twente ook juist versterken.

9.3 Plaats windmolens zoveel mogelijk bij bestaande infrastructuur (A35/N35) en op bedrijventerreinen

Ga in gesprek met Rijkswaterstaat om de duurzame opwek te concentreren rond bestaande infrastructuur. En realiseer ook hier lokaal eigendom.

Plaats windturbines langs infrastructuur (hoofdwegen/Twentekanaal) of op bedrijventerreinen.

De impact van windturbines op het landschap is groot. Niet elk landschapstype/niet elke locatie leent zich daarvoor even goed. Probeer hierbij zo veel mogelijk aan te sluiten bij de bestaande infrastructuur (A35/N35). Kijk daarbij vooral naar het regionaal niveau en niet alleen naar het eigen gemeentelijk grondgebied.

Iemand in de groep geeft aan dat het aansluiten bij bestaande infrastructuur alleen werkt voor zon en niet voor wind. Anderen vinden dat windturbines juist uitstekend passen langs wegen. Zijn een soort van landmarks in het landschap.

10. Stimuleer de opwek van zon met regelgeving

10.1 Stem gemeentelijk beleid af voor zon op grond (particulieren)

De regelgeving tussen gemeenten kan verschillen: de ene laat bijv. wel toe dat boeren zonnepanelen plaatsen op hun betongrond (ipv voor inkuilen voer) en anderen weer niet.

Zorg voor logische en eenvoudige regels. Zorg voor uniformiteit in de regio. Twentse gemeenten onderling moeten hun beleid onderling beter op elkaar afstemmen. Dit kan door een regionaal overleg te organiseren. Mogelijk kan dit in RES-verband.

10.2 Verplicht zonnepanelen op nieuwbouwwoningen, bedrijfsdaken en stimuleer zonnepanelen boven parkeerterreinen

- Verplicht bij nieuwbouw om zonnepanelen op daken te plaatsen.
- Verplicht bij nieuwbouw van alle bedrijfspanden dat hier zonnepanelen op moeten komen. Dus niet alleen op de landelijke verplichting om dit vanaf 2025 op bedrijfsdaken boven 250 m² te doen.
- Doe dit ook bij verbouwingen waar een omgevingsvergunning voor vereist is.
- Plaats zonnepanelen boven parkeerterreinen.

10.3 Zorg voor een duurzame standaard bij toekomstige woningbouw en bedrijven

Nieuw te bouwen woningen zouden optimaal duurzaam/klimaatneutraal moeten zijn. Toch gebeurt dat niet vanzelf. Gemeenten zouden een (aanvulling op het) bouwbesluit moeten afspreken. Om te voorkomen dat we nu huizen bouwen en later problemen ervaren. Dit geldt ook voor industrie en overige gebouwen.

Een alternatief idee is om huizen met zonnepanelen korting te geven op de WOZ. Ook wordt gedacht aan lagere leges, een lagere m²-prijs, of het verstrekken van subsidies of leningen. Kijk hoe je van de uitvoerders ambassadeurs kunt maken, zodat de nieuwe norm zich als een olievlek verspreidt.

11. Werk aan een oplossing voor netcongestie en stimuleer de innovaties voor opslag van energie

11.1 Maak samen met de netbeheerder plannen om de capaciteit van het net te vergroten (en invoeding wind/zon mogelijk te maken) en werk hier als gemeenten actief aan mee door het versnellen van procedures.

We maken ons zorgen over de capaciteit van het huidige elektriciteitsnetwerk. Er is onvoldoende ruimte op het net om alle plannen voor wind/zon in te voeden. Het net kan het niet aan.

11.2 Creëer kleinschalige gemeentelijke (wijkniveau) en regionale grootschalige energieopslag

Op sommige momenten is er een overschot aan duurzaam opgewekt energie, bijv. op zonnige dagen. Kijk op gemeentelijk (en regionaal) niveau of je deze kunt opslaan.

Er wordt aandacht gevraagd voor de mogelijkheden van opslag bij zon- en windenergie. Tot op heden blijft dat vaak nog onderbelicht.

Denk bij kleinschalige opslag bijvoorbeeld aan de mogelijkheden voor opslag in bijvoorbeeld zout, basalt, bodem, verwarmd beton enz.

Zet voor grootschalige opslag in op waterstof om fluctuaties in het energienet op te vangen en om netcongestieproblemen op te lossen.

11.3 Stimuleer nieuwe ideeën en innovaties voor batterijen en opslag zonder het wiel opnieuw uit te vinden

Er zijn diverse innovaties in ontwikkeling, o.a. een warmtebatterij (zout) en opslagsystemen voor energie. Deze zouden meer gestimuleerd mogen worden. Ook is hier veel kennis over bij kennisinstellingen (o.a.) UT waar gemeenten geen weet van hebben.

Gemeenten, lokale coöperaties en woningcorporaties hebben hierin een rol te spelen. Bijvoorbeeld door het toepassen van groene leges voor zowel nieuwe ontwikkelingen als het realiseren van het opwekken van duurzame energie (elektriciteit) als warmte.

Groene leges kunnen bestaan uit het verstrekken van een korting op de bestaande leges van minimaal 50 % voor bouwvergunningplichtige activiteiten. Maar ook door het pas

laten betalen van de leges als het project wordt uitgevoerd (financial close) en als een project niet doorgaat een beperkt bedrag te laten betalen.

Ook het verstrekken van garanties op leningen bij banken (o.a. de BNG en de Waterschapsbank) zou een rol moeten zijn van gemeenten.

Belangrijk daarbij is ook dat in alle gemeenten in Twente hetzelfde beleid wordt vastgesteld en uitgevoerd.

En met een fonds om proeftuinen mogelijk te maken voor corporaties.

12. Breng vraag en aanbod van energie (warmte) dicht bij elkaar

12.1 Stimuleer koppelkansen: breng warmteopwek en -vraag bij elkaar

Waar kunnen we warmteoverschotten en vraag bij elkaar brengen? Welke koppelkansen zijn er? Hoe kun je functies combineren, welke energievoorziening vind je op welke plek? Een zwembad naast een schaatsbaan? Een kas naast een fabriek?

12.2 Stimuleer woningen op boerenerven, die verwarmd kunnen worden met biogas

Plukjes huizen op boerenerven rond mestvergisters.

12.3 Wees kritisch op nieuwe afnemers (bedrijven die warmte nodig hebben)

Denk goed na of we eigenlijk wel allerlei nieuwe bedrijven willen in Twente die veel warmte nodig hebben.

13. Maak het regionale warmtenet toekomstbestendig en eerlijk (en maak snelheid)

13.1 Maak voor de warmtetransitie plannen voor de korte én lange termijn

Maak korte termijn- én langetermijnplannen. Hoe kunnen we op korte termijn in warmtebehoefte voorzien en welke bronnen zetten we over 20 jaar in als warmte van bv. Twence minder wordt. Op dit moment wordt dat afval gewoon nog verbrandt en zijn we nog niet volledig circulair. Zorg dat het warmtenet dat Twence gaat maken ook in de toekomst met lokale bronnen en coöperatief kan worden georganiseerd.

Zorg dat nieuwe warmtenetten in de toekomst naar nieuwe bronnen kunnen. Houd er rekening mee dat biomassa, restafval en biogas uit mest 'transitiebronnen' zijn en op den duur verdwijnen. Voor de lange termijn is dus een andere oplossing nodig.

Blijf bronnen identificeren en denk na over toekomstige bronnen, aangezien we in 2050 circulair willen zijn? Warmte uit vuilverbranding wordt steeds minder. Zorg voor flexibiliteit om van bron te wisselen. Hetzelfde warmtenet kun je voor verschillende warmtebronnen gebruiken.

Weeg af wat NU de meest duurzame bron is en heroverweeg elke 5/10 jaar (transitiebrandstoffen).

13.2 Voorkom monopolie-posities op het warmtenet

Mensen vinden 1 aanbieder voor water prima, maar willen niet 1 leverancier voor warmte. Dat voelt als afhankelijk zijn van een bedrijf met een monopoliepositie. Zorg dat er meer exploitanten op het net komen (invoeding/ levering), dan krijg je marktprijswerking.

13.3 Verwerk ook maatschappelijke kosten in de prijs van warmte en fossiele brandstoffen

Wat is de kostprijs van warmte echt? True pricing? Opslag, productie, etc. Als mensen de echte prijzen kennen, beslissen ze wel anders. Het moet wel een eerlijke vergelijking zijn, met ook maatschappelijke kosten in de uiteindelijke prijs verwerkt. Denk aan negatieve effecten op de lange termijn van fossiele brandstoffen. Bereken de echte prijs en vergelijk dan: welke prijs krijg je als je alle kosten, ook maatschappelijke kosten, meeneemt?

13.4 Leg als gemeenten zelf warmtenet-infrastructuur aan

Een snelle overstap kan. Het aardgasnet is in Nederland binnen 10 jaar aangelegd. De infrastructuur moet door en/of in samenwerking met gemeenten worden neergelegd, dus die moeten aan de bak. Begin gewoon!

Win tijd en breidt het net vanuit Twence snel uit om later over te schakelen naar een andere bron. Zo hergebruik je de infrastructuur. Bouw leidingsysteem en maak de huizen klaar, daarna komt de inhoud van de leidingen. Wacht niet meer.

14. Stimuleer de ontwikkeling van kleinschalige warmte-opwek/netten in Twente

14.1 Stimuleer experimenten in de warmte-techniek

Haal concrete projecten op uit de samenleving om mogelijk te maken. Wat wordt er al gedaan wat kansrijk is en wat je groter zou kunnen maken?

Kijk verder: er zijn bijvoorbeeld al oplossingen met heat pipes, opslag van warmte (warmtebatterijen), PCM. Heat pipes op daken kunnen zowel op huisniveau als collectief. Bijvoorbeeld experimenten zoals in Buurse (heat pipes + opslag in leidingen op 2 meter diepte) serieus stimuleren.

14.2 Onderzoek de mogelijkheden voor kleine (aard)warmte-netten

Onafhankelijke kleine warmtenetten zijn niet aan de prijzen van aardgas gekoppeld. Hier liggen veel kansen. Je kunt daarbij een voorbeeld nemen aan bijvoorbeeld Wageningen. Onderzoek samen met energiecoöperaties mogelijkheden tot kleine (aard)warmte-netjes met lage temperaturen.

Stimuleer pilots (zoals warmtewinning Jannink). Kijk samen met de UT hoe je bestaande pilots of experimenten kunt opschalen.

14.3 Start een pilot voor heatpipes in Twente

We zien kansen in nieuwe technische innovaties, zoals de combinatie van heatpipes op daken met een buizenstelsel in de grond en geothermie, mogelijk gecombineerd met opwek van zon, PVT-panelen.

Deze zitten nu nog teveel in de experiment-fase of worden vanwege de hogere kosten niet toegepast. Twentse gemeentes zouden (in RES-verband) kunnen starten met pilots om dit op te schalen. En bijv. bij de aanleg van nieuwe woonwijken buizen aan te leggen onder het stratenplan, voor 'horizontale opslag' van warmte. Deze zouden gebruikt kunnen worden voor verschillende manieren om warmte op te weken.

Ook zou aanleg onder sportvelden mogelijk kunnen zijn. De kennisinstellingen kunnen betrokken worden om onderzoek te doen naar technische of economische

haalbaarheid. Aangetekend wordt dat pilots niet alleen op de (huidige) business case beoordeeld moeten worden, mogelijk kan het in de nabije toekomst wel uit.

Verken de mogelijkheden voor een Zonthermiepark (bijv. Dorkwerd Groningen) en organiseer een excursie naar warmtevoorziening voor het gehele dorp Nagele ([Home - Energiek Nagele](#)) of naar Luttelgeest (aardwarmte).

14.4 Onderzoek warmteterugwinning uit riool- en aquathermie

Recyclen van warmte, dit kan zowel binnenshuis als binnen de collectieve voorzieningen. Warmteterugwinning gebruiken uit riool, drinkwater, bebouwde omgeving. Dan zijn er minder opwekinstallaties nodig.

14.5 Start een lobby voor experimenteer-gebieden

Overheden zouden experimenteer-ruimtes moeten bieden waarin meer mogelijk is. Bijv. om geen last te hebben van beperkingen in de huidige Energiewet. Als het Rijk daarover gaat, kan een gemeente daar mogelijk wel voor lobbyen.

Voor grote experimenten is een lobby starten het juiste middel. Neem ook zelf het initiatief. Je kunt jezelf aanbieden als experimenteer-regio. Voor kleine experimenten kunnen lokale overheden zelf de regie nemen.

14.6 Zet ook in op low-tech innovaties

Naast nieuwe, slimme high-tech innovaties zijn er ook low-tech innovaties die op korte termijn snel toe te passen zijn. Kijk als regio hoe je die sneller kan uitrollen. Weet wat er aan innovaties bestaat, wat er aan komt, en geef er een slinger aan (van onderzoek naar toegepaste praktijkproef bijv.)

Hiervoor kijkt de meedenktank naar de provincie en het Rijk. Zij kunnen nieuwe innovaties financieel mogelijk maken en de nodige vergunningen verlenen. Zorg dat je lokale succesverhalen vindt en verder brengt. Dit kan een rol zijn voor de provincie.

15. Stimuleer de opschaling van biogas in Twente

15.1 Ga nu aan de slag met biogas

We zien dat biogas kansrijk is in Twente. Ga daar mee aan de slag, houd de vaart erin, en ga niet wachten (uitstellen) op nieuwe technische ontwikkelingen. Houd die nieuwe innovaties wel in de gaten en zorg dat je je strategie herijkt.

15.2 Creëer kansen voor de opschaling van biogas

Creëer meer kansen voor de opschaling van biogas/ vergisting. Dat kan door het makkelijker te maken: pas wetgeving aan, en vergemakkelijk de financiering van biogas-projecten, bijvoorbeeld met een garantstelling vanuit de overheid.

Sommige boeren willen best investeren in biogas/mestvergister, maar missen zekerheid over de toekomst van hun bedrijf. Er is behoefte aan meerjarig perspectief oftewel garanties voor 10-15 jaar. Om te kunnen investeren of anders te gaan werken moet ook het verdienmodel kloppen. Boeren denken in de langetermijn.

15.3 Benut de huidige gasnetten voor biogas

Twente heeft goede gasnetten, die gaan nog lang mee en kunnen we benutten in de aankomende decennia. Benut ook biogas hiervoor! Biogas kan als invoeding op het warmtenet dienen. Dat lost ook andere problemen op, zoals stikstof en mestoverschot.

15.4 Verkort de (vergunning)procedures voor nieuwe energieprojecten

Daarnaast zijn de procedures voor nieuwe energieprojecten lang. Bijvoorbeeld bij biogas.

Ook voor vergunningen. Kijk hoe deze korter kunnen zodat ze sneller van de grond komen.

Maak het wettelijk mogelijk dat je als lokaal warmtenet 'los kunt' van een groot warmtenetwerk, dat je je eigen energie kunt regelen.

0. Buiten kaders: kijk breder dan wind en zon vóór 2030

Onderstaand advies komt van een deel van de Meedenktank. Deze leden zijn het niet eens met de kaders van de RES 1.0, waarin is vastgesteld dat grootschalige opwek met wind en zon (in een verhouding 60/40) nodig is om de doelen in 2030 te kunnen halen. Zij geven de voorkeur aan alternatieve opwek zoals kernenergie en aardwarmte. De meerderheid van de meedenktank stelt dat dit niet genoeg is om de doelen voor 2030 te behalen en formuleert adviezen binnen de gestelde kaders.

Verbreed de scope van de RES 2.0 (voor 2030)

Binnen de RES is de scope beperkt tot duurzame opwek door wind en zon tot in 2030. Volgens enkele leden van de meedenktank is dit te beperkt. Zij wijzen de energietransitie niet af, maar vinden de nadelige effecten (vooral van wind) te groot. Met name de zogenoemde 'landschapspijn', in combinatie met hun verwachtingen van nadelige impact op recreatie. Hun voorkeur gaat uit naar opwek met kernenergie, geothermie i.c.m. warmtekrachtkoppeling. De oproep is om daar meer aandacht aan te schenken in de RES 2.0.

Innovatie

16. Breng technische kennis op de juiste plek

16.1 Zoek de verbinding met de Twentse kennisinstellingen

Het is de taak van de RES om de verbinding te zoeken tussen kennisinstellingen en overheden. Verdiep je in bestaande innovaties, initiatieven en oplossingen, haal bijvoorbeeld kennis op bij UT en Saxion, maar ook bij innovatieve individuen.

16.2 Vergroot kennis en expertise bij gemeenten over de energietransitie en toekomstige bronnen

De expertise bij gemeenten is onvoldoende aanwezig: technische kennis over de energietransitie en toekomstige bronnen. Zoek de samenwerking op met de kennisinstellingen (WO, HBO, MBO) op alle niveaus. Dit gaat om technische kennis, maar ook over kennis van de energiemarkt.

Een praktisch advies is om scholingsbijeenkomsten te organiseren, over de energietransitie en toekomstige bronnen. Een ander voorstel is om een handreiking te maken voor ambtenaren. Kennisdragers hebben hier een belangrijke rol in te spelen.

16.3 Verklein de kennisachterstand in de bouw en installatie-branchen

In de bouw en bij aannemers is lang niet altijd voldoende kennis over de energietransitie en nieuwe oplossingen aanwezig. Ze hebben ook niet altijd tijd/mankracht voor. Ze zijn niet klaar voor de transitie.

De uitvoering gaat daardoor niet efficiënt; er zijn te weinig installateurs en veel van hen hebben bijvoorbeeld ook te weinig kennis over alle verschillende typen warmtepompen.

Dit leidt o.a. tot verschillende (of zelfs verkeerde) adviezen aan consumenten die wel willen verduurzamen. Met als risico 'verstijving': als je verschillende adviezen krijgt over bijv. isolatie, weet je niet wat je moet doen, en maak je geen keuze.

16.4 Deel kennis over energiecoaches tussen Twentse gemeenten onderling (en verken een regionale aanpak)

Informatie-uitwisseling, energiecoaches uitwisselen tussen gemeenten. Sommige gemeenten hebben nog amper coaches/ kennis in huis. Deel die ervaring en kennis onderling. Regionale aanpak?

Een andere suggestie: organiseer een cursus voor energiecoaches.

17. Leer van praktijkvoorbeelden hier en elders

17.1 Leer van inspirerende (buitenlandse) voorbeelden en deel deze verhalen

Warmtebronnen zijn eerder al succesvol ingezet. Door hier voorbeelden van op te zoeken kunnen we leren wat goed werkt. Natuurlijk werkt dit ook andersom, leren van andermans fouten. Zo hoeft het wiel niet altijd opnieuw uit te worden gevonden.

Voor warmtenetten kan veel geleerd worden van Denemarken. Laat je inspireren door Denemarken, daar zijn de prijzen veel lager en gaat het erom wie de laagste prijs weet te halen. Kijk naar het Deense model, waarbij coöperaties in de lead zijn.

En voor geothermie kijk naar de lessen uit München en Parijs.

Leer ook lessen over biomassa van Frankrijk, Oostenrijk en Duitsland. We hoeven hier in Twente niet overal het wiel opnieuw voor uit te vinden.

17.2 Organiseer een excursie naar goede voorbeelden

Kijk naar het voorbeeld van Nagele. En organiseer bijvoorbeeld een excursie daarnaartoe.

Ook wordt een excursie geopperd naar IJsselmuiden.

Organiseer een inspirerende excursie naar Saarbeck, een gebied in Duitsland dat geheel energieonafhankelijk en zelfvoorzienend is geworden. De voordelen zijn talrijk, o.a. lagere kosten. Laten we samen kijken naar hoe het kan.

Een schoolvoorbeeld van een kleine gemeenschap die via lokaal eigendom grootschalige zon- en windprojecten van de grond heeft gekregen.

In Saarbeck is iedereen al geweest, kijk ook naar goede voorbeelden in Nederland. Maak een overzicht van lopende projecten waar we in Twente van kunnen leren, en zoek het contact.

17.3 Leer van de lessen die nu worden opgedaan in Aadorp

De aanpak van energiecoöperatie in Aadorp is een mooi voorbeeld. Bottom-up, inwoners hebben zelf initiatief genomen. Zij zien Cogas als leverancier. Deense

model: bestaande gasbedrijven overgenomen door inwoners. Woningcomplex in Ootmarsum (Ton) is een ander mooi voorbeeld.

Bram Reinders (Duurzaam Aadorp) heeft een dorpsplan geschreven. Ouderen benaderd, kinderen/scholen, sportverenigingen. Alle inwoners betrekken. In samenwerking met gemeente.

18. Maak een integraal en wendbaar plan voor de Twentse Energie Agenda (2030-2050)

18.1 Maak in de Twentse Energie Agenda integrale keuzes

De Regionale Energiestrategie moet *integrale keuzes* maken. Dat betekent dat alternatieven voor wind/zon (voor na 2030) meegewogen moeten worden.

Dat kan bijv. door als bestuurders samen met hun ambtenaren en externe (energie-)deskundigen de heil op te gaan. Neem de tijd om een integrale aanpak uit te werken.

18.2 Prioriteer de toekomstige bronnen en kansen

We zien kansen bij diverse duurzame energiebronnen, o.a. geothermie, aquathermie, biogas, biomassa, etc.

Een deel van de meedenktank ziet ook kansen voor thorium/kernenergie. Maak een prioritering daarvan: wat zijn de voor- en nadelen en wat is het meest kansrijk voor Twente? Wat is onze strategie; waar zouden we (na 2030) op moeten inzetten?

Uiteindelijk zijn marktontwikkelingen hierbij leidend: die bepalen in sterke mate hoe kansrijk toekomstige bronnen zijn.

18.3 Onderzoek de kansen van micro-kerncentrales en thorium

Enkele meedenktankleden zijn enthousiast over kleine kerncentrales (SMR's). Niet speciaal in Twente, maar kijk naar plaatsen waar nu al energiecentrales zijn zoals in Harkulo of bij de IJsselcentrale in Zwolle. Stichting E-Lise heeft hier meer informatie over beschikbaar.

Bijvoorbeeld micro-kerncentrales, zoals die Rolls-Royce maakt en toepast in Frankrijk. Het advies is om hier breed naar te kijken en onderzoek naar te doen. Bijv. met kennisinstellingen.

Kijk wat je als overheden in Twente kan doen om kernenergie lokaal op te pakken. Dat kan betekenen het starten van een onderzoek. En het serieus meenemen van eerder uitgevoerde studies. Of het starten van een pilot.

- *Enkele leden van de meedenktank zien micro-kerncentrales en thorium als een oplossing voor de periode vóór 2030, en een kansrijk alternatief voor windmolens. Een meerderheid van de meedenktank achten dit onhaalbaar en zien het maximaal als onderdeel van de Twentse Energie Agenda (de doelen tot 2050).*

19. Verbind de energietransitie aan andere opgaven

19.1 Ga gebiedsgericht te werk en verbind meerdere opgaven die daar spelen

Ga 'gebiedsgericht' te werk. De energietransitie staat niet los op zichzelf. Betrek ook de andere opgaven die er spelen: Stikstof, water/droogte, mobiliteit, landelijk gebied, toerisme, circulaire landbouw, biodiversiteit. Dit vraagt om leiderschap

Let op: dit mag geen vertraging opleveren.

19.2 De energietransitie is bijv. sterk verbonden met mobiliteit

Deelauto's zijn in opkomst evenals elektrische auto's met een batterij die kan fungeren als tijdelijke opslag en teruglevering. (smart grids). De regio/gemeenten zouden collectieve oplossingen zoals deelmobiliteit daarom meer mogen stimuleren.

20. Nadere invulling rol gemeenten

20.1 Maak een doe-agenda; laat concreet zien wat regio Twente gaat dóen

Laat bestuurlijk leiderschap (lef) zien: vertel wat we gaan doen en wat de resultaten zullen zijn. Neem als gemeente de regie in de energietransitie en voer het samen uit met de inwoners (laat de regie niet overnemen door de provincie).

Maak een doe-agenda: laat concreet zien wat de regio Twente gaat dóen
De RES is een papieren vehikel uit de systeemwereld. Er is behoefte aan een doe-agenda met een planning: wat gaan we nou concreet doen, nu en in de komende jaren? Dit vraagt ook bestuurlijk lef en leiderschap: er echt voor gaan.

20.2 Zorg voor uniforme groene leges en garantstelling voor leningen van LEI's in alle Twentse gemeenten

De overheid kan initiatieven helpen door garant te staan, door groene leges toe te passen en door lokale initiatieven te helpen met professionaliseren door ze te betalen (net als adviesbureaus) voor hun kennis, advies en inbreng.

20.3 Maak snelheid met een eerste windmolen(cluster) in Twente zodat mensen kunnen wennen.

Neem politiek leiderschap. Zorg dat we snel van de '0' af komen. Voor de acceptatie van windmolens is het nadelig dat er in Twente nog geheel geen windmolens aanwezig zijn. Mensen kunnen zich daardoor moeilijk een voorstelling maken van het effect. Daarom is het advies om de eerste windmolens snel (versneld?) te plaatsen, liefst een klein cluster midden in Twente, bijv. langs de A1/A35, zodat mensen alvast kunnen wennen aan het idee, en zien dat de energietransitie ook in Twente plaatsvindt.

Voor op de doe-agenda: realiseer op korte termijn een eerste windmolen(park) in Twente.

20.4 Durf het voorkeursrecht te vestigen op zoekgebieden voor wind (zodat opbrengsten 100 % lokaal blijven)

Beeldvorming: Overheid moet bepalen waar windturbines komen, niet de windturbinebedrijven. Boeren worden 'omgekocht'. Bij paar geluksvogels komt het geld terecht.

Projectontwikkelaars en commerciële partijen hebben op veel gebieden al grondposities vastgelegd. Dit maakt het moeilijk om voor volledig/grotendeels lokaal eigendom te gaan. Gemeenten zouden gebruik moeten maken van de mogelijkheid 'voorkeursrecht' te vestigen op zoekgebieden. Zodat de opbrengsten/lusten van nieuwe opwek in de gemeenschap blijven. Dat gaat om durf. Bijvoorbeeld door bij het aanwijzen van zoekgebieden meteen daar het voorkeursrecht te vestigen.

20.5 Spreek samen af om gebruik te maken van de bronnen die we in Twente hebben

Biomassa uit Twents snoeihout moet niet verdwijnen over de grens, maar lokaal worden benut. Afval is een grondstof en dat is een kans voor Twente. Ook zien we kansen voor de oprichting van een coöperatie op het gebied van biomassa, om landgoedeigenaren/anderen mee te laten investeren en profiteren.

Benut mest als grondstof voor energie (bijdrage stikstofprobleem).